

16.7.2019  
EOAK 2680/2018

**Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Mikko Sarja**

**Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen**

## **PERUUKIN LUOVUTTAMINEN LÄÄKINNÄLLISEN KUNTOUTUKSEN APUVÄLINEENÄ**

**1 KANTELU** Kantelija arvosteli Tampereen kaupungin lääkinnällisen kuntoutuksen päätöstä, joka koskee peruukin luovuttamista lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä ja sen hankkimiseksi annettavaa maksusitoumusta.

**2 SELVITYS** Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys (liitteenä):

- 1) Tampereen kaupungin avo- ja asumispalveluiden vastaanottotoiminnan ylilääkärin --- selvitys ja lausunto 25.6.2018,
- 2) Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) lausunto 6.11.2018 ja
- 3) ylilääkärin --- selitys 5.12.2018.

## **3 RATKAISU**

### **3.1 Tapahtumien kuvaus**

Saadun selvityksen mukaan kantelija on sairastanut alcopecia totalista yli 30 vuoden ajan. Hän katsoo tarvitsevansa yksilöllisen mittatilausperuukin kyetäkseen työskentelemään. Tampereen kaupungin lääkinnällisen kuntoutuksen päätöksen mukaan hänen kohdallaan kriteerit mittatilausperuukkiin ja/tai aitousperuukkiin eivät täyty. Kantelijan mukaan kaupunki ei ole noudattanut päätöstä tehdessään sosiaali- ja terveysministeriön antamaa apuvälineasetusta, koska hänen tarvettaan mittatilausperuukkiin ei ole arvioitu käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti, eikä apuvälineen valintaa ole tehty hänen kanssaan yhteisymmärryksessä. Kantelija toteaa, että hän ei voi käyttää keinokuituhiusperuukkia, johon kaupunki on myöntänyt hänelle maksusitoumuksen. Mittatilausperuukin ja keinokuituhiusperuukin hinnan erotus hänen tulisi kustantaa itse.

Kantelijan mukaan peruukki kuluu hänen käytössään runsaan hikoilun vuoksi nopeasti, eikä vakiomallinen peruukki sovellu hänelle myöskään pään poikkeavan koon ja muodon vuoksi. Kantelijaa koskevasta potilasasiakirjamerkinnästä (12/2015) ilmenee, että vakiomallinen keinokuituhiusperuukki on aiheuttanut hänelle ihon hiertymiä. Lisäksi hän on kärsinyt jatkuvasta päänsärystä joutuessaan kiinnittämään peruukin tiukalle pelätessään sen irtoamista. Ihotautien erikoislääkärin --- arvion

mukaan kantelija tarvitsee ihoärsytyksen vuoksi kaksi yksilöllistä mittatilausperuukia vuodessa. Ihotautien erikoislääkäri -- toteaa, että kantelija on kärsinyt myös stressioireista ja ahdistuneisuudesta, joiden vuoksi tämä on käynyt työterveyspsykologin vastaanotolla.

Kantelija katsoo yksilöllisen apuvälineen auttavan häntä säilyttämään fyysisen ja psyykkisen toiminta- ja työkyvyn. Hiusextra Heinilä Oy:n --- suositteli lausunnossaan 29.12.2017 kantelijalle kahta identtistä mittatilausperuukia, koska tämän pään ympärysmittansa on 58,8 cm ja pään muoto poikkeava huomattavasti vakiomallisten peruukkien mitoista (takaraivon muoto matalasti laskeva).

### 3.2 Asiassa saatu selvitys ja selitys

Tampereen kaupungin avo- asumispalvelujen vastaanottoiminnan ylilääkäri --- toteaa kantelijan muistutukseen 25.5.2018 antamassaan vastauksessa ja oikeusasiamiehelle 25.6.2018 antamassaan selvityksessä, että kaupungin lääkinnällisenä kuntoutuksena myöntämien peruukkien kriteerit muuttuivat 1.1.2018 alkaen. Tämän vuoksi on mahdollista, että kantelija on aikaisemmin saanut maksusitoumuksen mittatilausperuukkiin, mutta uusien kriteerien perusteella hän ei saa sitä enää.

Ylilääkäriin --- mukaan mittatilausperuukin kriteerit ovat ainoastaan pään poikkeava koko tai muoto. Tehtyjen mittaustietojen perusteella kantelijan pään ympärysmittat eivät täytä kriteereitä.

Tampereen kaupungin lääkinnällisen kuntoutuksen mittatilausperuukin kriteereitä koskevassa liitteessä todetaan, että peruukkeja myönnetään yksi tai kaksi vuodessa asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Lähtökohtaisesti peruukkeja myönnetään yksi, mutta yksilöllisen harkinnan perusteella peruukkeja voidaan myöntää kaksi esimerkiksi asiakkaan työtehtävien sitä edellyttäessä. Pääsääntöisesti asiakkaalle korvataan yhden peruukin hankintakustannuksina 400 euroa. Mittatilausperuukki (arvo 1 800 euroa) myönnetään asiakkaalle päänympäryksen ollessa alle 52 cm tai yli 62 cm tai asiakkaan pään muodon ollessa sellainen, että soveltuvan peruukin hankita edellyttää mittatilausta. Aitohiusperuukki myönnetään ainoastaan silloin, kun asiakkaalla on työ, jossa peruukissa käytetyt synteettiset materiaalit voivat perustellusti aiheuttaa palovaaran asiakkaalle.

Ylilääkäri --- toteaa selityksessään, että kantelijan pään koko ei ole yli 62 cm eikä tällä ole sairauden aiheuttamaa poikkeavaa kallonmuotoa, joten mittatilausperuukin kriteerit eivät täyty. Läkinnällisen kuntoutuksen kautta kaksi peruukia vuodessa myönnetään vain poikkeuksellisesti, jos työ aiheuttaa merkittävää kulutusta peruukille.

### 3.3 Keskeiset oikeusohjeet

*Perustuslaki (731/1999)*

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä.

Palvelujen riittävyttä arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää sellaista palveluiden tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (HE 309/1993 vp, s. 71).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perusoikeuksien toteutuminen edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä, esimerkiksi tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle. Keskeisiin keinoihin, joilla julkisen vallan tulee toteuttaa turvaamisvelvoitteensa, kuuluu muun muassa taloudellisten voimavarojen kohdentaminen (HE 309/1993, s. 75).

#### *Terveydenhuoltolaki (1326/2010)*

Terveydenhuoltolain 4 §:n mukaan kunnan on osoitettava riittävästi voimavaroja kunnan peruspalvelujen valtionosuuden perusteena olevaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä terveydenhuollon palveluihin (1 mom.).

Terveydenhuoltolain 24 §:n 1 momentin mukaan kunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden sairaanhoitopalvelut. Sairaanhoitopalveluihin sisältyvät sairauksien tutkimus, lääketieteellinen tai hammaslääketieteellinen taudinmääritys, hoito, hoitosuunnitelman mukaiset pitkäaikaisen sairauden hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet sekä tarpeellinen lääkinällinen kuntoutus (1 kohta).

Sairaanhoito on toteutettava potilaan lääketieteellisen tai hammaslääketieteellisen tarpeen ja käytävissä olevien yhtenäisten hoidon perusteiden mukaisesti. Hoito on toteutettava tarkoituksenmukaisella tavalla ja yhteistyöllä (2 mom.).

Terveydenhuoltolain 29 §:n mukaan kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinällinen kuntoutus (1 mom.). Lääkinälliseen kuntoutukseen kuuluvat apuvälinepalvelut (2 mom. 5 kohta). Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä apuvälineiden käyttöön luovutuksen perusteista (6 mom.).

#### *Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (1363/2011, apuvälineasetus)*

Apuvälineasetuksen 1 §:n mukaan lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksen edellytyksenä on sellainen lääketieteellinen peruste todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästymä, joka heikentää potilaan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään (1 mom.).

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien välineiden, laitteiden, tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tarkoituksena on edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa taikka ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä (2 mom.).

Apuvälineen tarpeen arvioinnista säädetään apuvälineasetuksen 2 §:ssä.

Apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Tarpeen arvioinnissa on otettava huomioon potilaan toimintakyky, elämäntilanne ja elinympäristön apuvälineen toimivuudelle asettamat vaatimukset (1 mom.).

Apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa ja tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa. Ennen apuvälineen valintaa potilaalle on annettava tietoa apuvälineen valintaan liittyvistä vaihtoehdoista ymmärrettävällä tavalla (2 mom.).

#### *Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992, asiakasmaksulaki)*

Asiakasmaksulain 5 §:n 7 kohdan mukaan maksuttomia terveystalviteuita ovat terveydenhuoltolain 29 §:ssä tarkoitetun lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineet sekä niiden sovitus, tarpeellinen uusiminen ja huolto.

#### *Laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta (733/1992)*

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annetun lain 3 §:n mukaan kunnan on osoitettava voimavaroja valtionosuuden perusteena olevaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

#### *Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, potilaslaki)*

Potilaslain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

#### *Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994, ammattihenkilölaki)*

Ammattihenkilölain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattitoiminnassaan terveydenhuollon ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koitua hyöty ja sen mahdolliset haitat (1 mom.). Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus

ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään. (2 mom.). Terveystieteiden ammattihenkilön tulee aina antaa kiireellisen hoidon tarpeessa olevalle apua (3 mom.).

Ammattihenkilölain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärittämisestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

*Valtakunnalliset lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet – opas apuvälinetäitekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille (versio 2.2, elokuu 2018)*

Sosiaali- ja terveysministeriön valtakunnallisten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita koskevan oppaan (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 35/2018) mukaan peruukkeja luovutetaan yleensä yksi peruukki/vuosi huomioiden peruukin kunto ja kulumisen. Yksilöllisestä tarpeesta esim. työolosuhteista (maatalous-, puu-, metalli- ja autoalan työ ym.) tai muusta hyvin perustellusta syystä johtuvan peruukin kulumisen vuoksi voidaan luovuttaa tarvittaessa enemmän kuin yksi peruukki/vuosi.

Oppaan mukaan ensisijaisesti luovutetaan vakiomallisia keinokuituhiusperuukkeja, mutta lääketieteellisestä tai muusta yksilöllisestä syystä johtuen (allergia/työolosuhteet) voidaan luovuttaa vakiomalleista poikkeava peruukki. Mittatilausperuukkiin voidaan päätyä esim. poikkeuksellisen päänympärysmittan tai -muodon tai muun yksilöllisen syyn vuoksi. Tarvearvio palveluvalikoimasta poikkeavan peruukin hankintaan tehdään ko. erikoisalalla (esim. ihotaudit).

Peruukkeja koskeva valtakunnallisten luovutusperusteiden kohta oli saman sisältöinen joulukuussa 2016 päivitettyssä versiossa 1.0.

### 3.4 Tampereen kaupungin menettelyn arviointi

Ylilääkärin --- mukaan peruukin myöntämistä koskevat kaupungin kriteerit eivät täytyneet kantelijan kohdalla. Lisäksi ylilääkäri --- toteaa, että lääkärin arvion mukaan kantelijan pään hiertymät ovat aiheutuneet peruukin liian tiukasta kiinnittämisestä peruukin putoamisen pelossa.

Käsitykseni mukaan asiassa on kysymys apuvälineasetuksen mukaisesta lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineen tarpeen arvioinnista potilaan yksilöllinen tarve huomioon ottaen ja siitä, toteutuiko kantelijan oikeus lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineeseen lainmukaisesti.

Valvira toteaa, että peruukkien osalta ei ole mahdollista määrittää tarkasti kosmeettisen haitan ja toisaalta lääketieteellisen vian, vamman tai haitan rajaa. Lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineen myöntämisen tulee perustua potilaan lääketieteellisesti perusteltuun yksilölliseen tarpeeseen.

Valviran mukaan Tampereen kaupungin lääkinnällisen kuntoutuksen peruukkien luovutuskäytännössä on otettu huomioon peruukin tarvitsijan käyttäjälähtöinen ja yksilöllinen tarve asianmukaisesti siltä osin, että pääsääntöisesti maksetusta peruukin hankintakustannuksista voidaan poiketa yksilöllisen tarpeen mukaan.

Totean, ettei asiakirjoista saadusta selvityksestä ilmene kantelijan työskentelyolosuhteista muuta kuin hänen toimimisensa asiakaspalvelutehtävissä. Saadun selvityksen perusteella hänellä ei ole diagnosoitu ihosairautta tai allergiaa. Ihotautien erikoislääkäri on kuitenkin todennut keinokuituhiusperuukin aiheuttaneen kantelijalle ihon ärsytystä ja hiertymiä sekä kireän kiinnityksen päänsärkyä. Valvira toteaa, että kantelijan ihon ärsytyksen ja hiertymien ei ole todettu johtuneen peruukin liian tiukasta kiinnittämisestä, toisin kuin ylilääkäri --- muistutusvastauksessaan ja selvityksessään toteaa.

Sosiaalityöntekijä --- lähetti 15.5.2018 kantelijalle tiedoksiannon lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen luovuttamista koskevasta päätöksestä. Totean, ettei tiedoksiannosta käy tarkemmin ilmi, miksi kriteerit mittatilaus- ja/tai aitohiusperuukkiin eivät kantelijan kohdalla täyttyneet, vaikka asiantuntijalausannon perusteella kantelijan pään muoto oli todettu olevan normaalista poikkeava. Asiakirjoista käytettävissä olevan selvityksen perusteella saa sellaisen käsityksen, että lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen tarvetta arvioitaessa Tampereella otetaan huomioon käyttäjälähtöinen ja yksilöllinen tarve siten, että pääsääntöisesti maksetusta peruukin hankintakustannuksista voidaan poiketa potilaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Tehdystä päätöksestä ei kuitenkaan ilmene, miten kantelijan yksilöllinen tarve otettiin huomioon apuvälineen tarvetta arvioitaessa.

Totean, että apuvälineasetuksen mukaan apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa, ja ennen apuvälineen valintaa potilaalle on annettava tietoa vaihtoehtoista ymmärrettävällä tavalla. Käytettävissä olevan selvityksen perusteella totean, että kantelijan kohdalla ei näin tapahtunut.

Tampereen kaupungin peruukkia koskevissa kriteereissä mittatilausperuukkiin maksusitoumusta myönnettäessä yksilöllisenä tekijänä otetaan huomioon ainoastaan pään poikkeava koko ja muoto, mutta kriteereistä ei ilmene se, miten asiakkaan muut yksikölliset tarpeet, kuten lääketieteellinen syy (esim. ihottuma), otetaan huomioon.

Asiakirjoista saadun selvityksen perusteella käsitykseni on, että Tampereen kaupungin olisi kantelijan kohdalla tullut ottaa huomioon käyttäjälähtöinen, oikea-aikainen ja yksilöllinen tarve siten, että peruukin hankintakustannuksista olisi voitu poiketa hänen yksilöllisen tarpeensa mukaisesti. Kaupungin lääkinnällisen kuntoutuksen peruukkia koskevissa kriteereissä asiakkaan yksilöllisenä tarpeena tulisi ottaa huomioon myös muut mahdolliset tekijät kuin asiakkaan pään poikkeava

koko tai muoto. Käsitykseni mukaan kriteereitä tulisi näiltä osin täydentää.

Korostan lopuksi vielä sitä, että lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet sekä niiden sovitus, tarpeellinen uusiminen ja huolto ovat potilaalle maksuttomia.

#### **4 TOIMENPITEET**

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsitykset Tampereen kaupungin tietoon.

Lisäksi esitän, että kaupunki olisi sopivaksi katsomallaan tavalla yhteydessä kantelijaan apuvälinetarpeen mahdolliseksi uudelleen arvioimiseksi.

Pyydän kaupunkia ilmoittamaan minulle 30.9.2019 mennessä, mihin toimenpiteisiin käsitykseni ja esitykseni ovat antaneet aihetta.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Tampereen kaupungille.

Apulaisoikeusasiamiehen sijainen

Mikko Sarja

Esittelijäneuvos

Kaija Tanttinen-Laakkonen